

РОЗДІЛ 1

Хлопчик біг. Кожен його різкий видих перетворювався на маленьку хмарку, що поділялась на невагомні пластівці, які майже миттєво танули у щільному січневому морозі. Іноді хлопчик озирався, вдивлявся у далину Великої Володимирської вулиці, шукаючи позаду чоловічі фігури у зимових кожухах. Але щоразу такі спроби призводили до того, що він відхилявся від курсу, підтягуючись до двох трамвайних рейок, які на білому покривалі снігу здавалися сірими смугами. Тоді хлопчик неодмінно послизавсь на холодному залізі, вкритому кригою, наче карамеллю, й безладно махав руками, щоб зберегти рівновагу. Мимоволі можна було подумати, що такими жестами він когось кличе, відчайдушно потребуючи підтримки, але раптом передумує. Хлопчик на мить зупинявся, переводячи дух, і біг далі. На перетині Володимирської з Фундуклеївською, поруч із готелем «Франсуа», він знов озирнувся, змістився до трамвайних шляхів, не втримався і зрештою впав неподалік від чотириповерхової будівлі з високими, тонкими вікнами. Піднятися йому допомогли міцні чоловічі руки. Хлопчик, знову ставши на ноги, спробував обтруситися, а тоді підвів голову, щоб подякувати своєму несподіваному помічникові. Перед ним постав середнього зросту чоловік у двобортній офіцерській шинелі; на правому боці мав синьо-жовту кокарду. Добротний одяг свідчив про високий чин. Незнайомець справляв приємне враження: в'юнкі примружені очі, тоненькі вусики, легка усмішка.

— Чого ж ти, малий, під ноги не дивишся? — чоловік заговорив першим, вивівши хлопчика із заціпеніння.

— Я поспішав... Хотів попередити батька, — протягнув хлопчик.

— Про що ж, дозволь дізнатися? — усмішка зникла з обличчя незнайомця.

— Я... був на Андріївському... гуляв... І тут бачу: з Подолу йдуть... багато їх! Кричать... Сюди йдуть... — недоладно заговорив хлопчик.

— Зачекай-зачекай! Нічого не розумію. Хто йде? — запитав чоловік.

Але відповідь з'явилася сама: у глибині вулиці почалася стрілянина. Спалахи пострілів за долю секунди набрякали в повітрі, вибухали й розліталися навколо хвилястою луною. Стріляли здалека, мабуть, десь біля Десятинної.

— Так, тікай швидше! Ні з ким не розмовляй. Ти зрозумів? — чоловік трохи нахилився до хлопчика. Той завмер, хотів був щось сказати, навіть відкрив рота, однак саме в цю мить гучні відзвуки кулеметної черги наповнили повітря одноманітним клацанням.

— Марш! Біжи! Ні з ким! Чуєш, ні з ким! — чоловік схопив хлопчика за плечі й трохи потрусив його, ніби хотів таким чином позбавити малого будь-яких сумнівів, що зазвичай кружляють над потоками думок, наче пара. Хлопець кивнув і побіг далі, а офіцер рушив до будинку Центральної Ради.

Він поспішав. Серце вистукувало азбукою Морзе слова молитви. Тире-три крапки-тире-тире-пауза-тире-тире-крапка. Прискорений серцевий ритм іноді збігався з шорганням ніг, що рухаються по мерзлій кірці свіжого насту і розганяють тіло по тунелю вулиці, наче кров по судинах. Уже кілька днів у Києві розбухає більшовицьке повстання, гнійною раною стікаючи з «Арсеналу», Шулявки, і ось тепер — Поділ. Із середини січня червоногвардійці, біднота й фабричні робітники, напхані ленінськими листівками та зброєю, обстрілюють житлові квартали. Що залишиться від республіки, якщо місто впаде під натиском червоних? Якщо Київ вкриється липкою темрявою бридких більшовицьких ідей, просочиться в'язкими словами про рівність, які насправді смердять злістю? Павлові Гавриловичу Вітку страш-

но було уявити, у яку вони тоді проваляться безодню. Як він тоді дивитиметься в очі своїй дружині Ганні Дмитрівні, з якою вони побралися десять років тому і яку він клявся-божився оберегати? Чоловікові стало зле. Горло перетиснула грудка, наче камінь-кругляк, перекрыла гортань, не даючи змоги вимовити бодай кілька втішних фраз. Ох, пережити ці дні, пережити...

Постріли позаду не стихали. Офіцер уже дістався до приступок Ради, коли йому назустріч вискочив військовик із гострою борідкою й хвацькими вусами, завитими кінчиками вгору. Павло Гаврилович зупинився. За вусанем тягнулося кілька десятків жовнів; деякі з них гриміли гвинтівками, несучи по тричотири одразу. Вусань, примітивши Вітка, помахав йому рукою:

— Павле Гавриловичу! Йдіть сюди, будьте ласкаві!

Той одразу ж підійшов.

— Петре Федоровичу, біда! З Подолу червоні йдуть!

— Чув, чув, — вусань явно поспішав. — Зволікати не можна, потрібно перекрити їм прохід, інакше все буде скінчено... Боже, Боже, чи залишив Ти нас?.. Я вже третій день домовляюсь із царськими офіцерами... Щоразу одне й те саме кажу... Більшовики всіх знищать! Деякі офіцери погодилися прийти на підмогу — скоро має бути підкріплення...

— Я не знаю, чи варто сподіватися, Петре Федоровичу...

— Варто, мій друже. Надія завжди чогось варта...

Оддалік знову почулася стрілянина. Якщо уважно прислухатися, можна було розібрати у морозному повітрі високі ноти: бунтівники стріляли по вікнах сусідніх будинків, щоб розполохати людей.

Офіцери поспішили по Володимирській вулиці туди, звідки наближалася керована червоними біднота. Республіканські жовніри вишикувалися у стрій. Павло Гаврилович подивився, прикинув — усього чоловік двадцять, ще десяток тягнеться вулицею. Вусань — давній приятель Вітка, підполковник Болбочан, — вигукував накази, шикуючи бійців. Вони стали у лінію, наїжачились багнетами гвинтівок. Пішли вперед.

Перехожі поховалися, зачувши постріли. На безлюдній вулиці зимовий вітер закручував сніг у самотньому вальсі. Сонце

іноді впливало з-під важких попелястих хмар, і тоді низенькі горбаті кучугури біля тротуару, освітлені променями, падали цьому танцю врочистого блиску, як на балу. Цей блиск обдав Павла Гавриловича хвилею спогадів. Ніби він стоїть у маєтку високоповажного пана Артем'єва, дивиться, як танцюють бальні пари, розглядає красивих жінок, що розкручуються у вирі танцювальних рухів — так, що сукня трохи піднімається над паркетом, мов дозволяє на мить злетіти над грішною землею. «Як же це дивно, — думав Павло Гаврилович, стискаючи гвинтівку. — Іти, може, на вірну смерть і думати про розваги». Він струснув головою, намагаючись позбутися настирливих іскор минулого, і тут Болбочан привів його до тями. «Готуйсь!» — закричав той, піднявши шаблю. Він стояв посеред шеренги, і його шабля немов розділила вулицю на дві рівні частини, з легкістю розрізаючи морозний простір добре наточеним лезом.

Удалині, біля Золотих воріт, виринув натовп. На перший погляд — чоловік сто п'ятдесят. Першими ішли червоноармійці: в однострої солдатів царської армії, але взуті недоладно — хто в чоботи, хто у валянки, а хто в черевики. Те саме й з головними уборами — одні в офіцерських кашкетах, інші в папахах, а де-хто й просто в селянських шапках. Але незмінно в кожного — смужка червоної тканини. Справжніх солдатів було небагато, десятки три-чотири. Зате позад них юрмилася біднота — не менше, ніж сто чоловік. Червоноармійці вигукували усілякі образи, кричали про те, що Рада — це посіпаки буржуїв, яких потрібно повісити на київських стовпах. Повстанці помітили республіканських офіцерів і стищили хід, але не зупинилися.

Усе сталося в одну мить. У когось із подільських червоноармійців не витримали нерви, і він пальнув у бік супротивника. Жовнір праворуч від Вітка впав, і одразу ж за командою Болбочана стрій із криками побіг на червоних. Побачивши уснерівців, що біжать із багнетами напереваги, червоні розгубилися. Менш за все вони були готові зустріти озброєних республіканських офіцерів та вишколених жовнірів. Біднота позаду червоноармійців розрідилася: хтось повернув назад, а хтось відійшов убік. Солдати зробили кілька пострілів, а тоді теж розвернулися й дали